

**YARIŞMA:
TROYA MÜZESİ**

**GÜNDEM:
SEÇMENİN KRİTİK
TERCİHİ: "DAHA ÇOK
DEMOKRASİ" Mİ,
"DAHA ÇOK PROJE" Mİ?**

**TOPLUMCU MİMARLAR
FİKİR KULÜBÜ VE
DEMİRTAŞ CEYHUN**

**RIBA'NIN 2025
ARAŞTIRMASI**

HAZİNE-İ EVRAK BİNASI

**"SPOR SOSYAL
ORTAMI"
OLARAK STADYUMLAR**

**ŞAVSAT GÜRCÜ
KÖYLERİNDE KIRSAL
MİMARLIK**

**MİMARİ TASARIMDA
İKLİM ÇÖZÜMLEME:
İSTANBUL ÜZERİNE
BİR DENEME**

**ERKEN CUMHURİYET
DÖNEMİ İLKOKUL
BİNALARİ**

**YAYIN:
2010 ULUSAL
MİMARLIK ÖDÜLLERİ:
Yapılar, Projeler, Fikirler**

MİMARLAR ODASI TARAFINDAN İKİ AYDA BİR YAYIMLANIR
Ulusal Süreli Yayın

YAYINLAYAN Mimarlar Odası adına Yayın Komitesi

YAYIN KOMİTESİ **M. Zafer Akdemir, N. Müge Cengizkan, Ayşen Cıraoğlu, Neslihan Türkün Dostoğlu, Namık Günay Erkal, Hikmet Gökmen, Yasemin Gültekin, A. Derin İnan, Mustafa Kandil, Eyüp Muhcu, Serpil Özaloğlu, Gaye Birol Özerk, Bülend Tuna, Gürhan Tümer**

MİMARLAR ODASI ADINA SAHİBİ **Eyüp Muhcu**

(SORUMLU) YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ **N. Müge Cengizkan**

YAYIN SEKRETERİ **Yasemin Gültekin**

YAYIN TEKNİK SEKRETERİ **H. Nilgün Kara Babacan**

KONSEPT TASARIM **Raul Mansur** KAPAK TASARIM **H. Nilgün Kara Babacan**

YAYIN YERİ

Adres Mimarlar Odası Genel Merkezi, Konur Sokak 4/2, Yenışehir 06650 ANKARA
Tel 0.312.417 37 27 **Faks** 0.312.418 03 61 **E-posta** yayin@mo.org.tr
www.mimarlikdergisi.com

DERGİ İNTERNET SAYFASI EKİBİ

Tasarım **H. Nilgün Kara Babacan**

Programlama **İlker Duğan, Berna Duğan**

TEKNİK HİZMETLER VE REKLAMLAR

Adres Yapı-Endüstri Merkezi, Fulya Mah. Yeşilçimen Sok. No: 12/430
(Polat Kulesi Yanı) 34394 Fulya / İSTANBUL

Tel 0.212.266 70 70 **Faks** 0.212.266 74 66 **E-posta** yemyayin@yem.net

YAYIN KOORDİNATÖRÜ **Yasemin Keskin Enginöz**

REKLAM YÖNETİCİSİ **Derviş Yıldız**

BASKI

Mas Matbaacılık A. Ş. Hamidye Mah. Soğuksu Cad. No: 3 Kağıthane-İstanbul
Tel 0212 294 10 00

BASKI TARİHİ: 29 Haziran 2011

MİMARLAR ODASI ÜYELERİNE ÜCRETSİZ GÖNDERİLİR.

Fiyatı 8 YTL Abonelik 42 YTL Öğrenci Aboneliği 35 YTL Yurtdışı 80\$

TARANDIĞI VERİTABANLARI

Avery Index

Arthistoricum.net (Virtuelle Fachbibliothek Kunstgeschichte)

DAAI - Design and Applied Arts Index

Ulrichs Periodical Directory

YAYIN KOŞULLARI

MİMARLIK dergisinde yayınlanmak üzere yazı gönderenlerin, aşağıdaki konulara dikkat etmelerini rica ederiz:

• Gönderilecek yazılar öncelikli olarak dijital formatta kabul edilir. (CD/DVD içerisinde ya da e-posta adresi yoluyla: yayin@mo.org.tr) • Yazıların görsel malzemeleriyle birlikte basılı 1 kopyasının, değerlendirilmek üzere derginin yayın bölümüne gönderilmesi gereklidir. • Yayın Komitesi'ne gönderilen yazılar, yazar isimleri kapalı olarak değerlendirilir. Komite yazıları basmaya ya da basmamaya karar verir; sonuç yazara en geç 3 ay içerisinde mektupla iletilir. Yayın Komitesi yazı hakkındaki görüşlerini yazara iletinceye kadar, yazar aynı yazıyı başka bir basılı yayın grubuna göndermemeyi kabul eder. Dergiye yazı gönderen kişiler, yazılarının, aynı zamanda derginin web sitesinde görsel malzemesiyle birlikte yayımlanmasını kabul etmiş sayılır. • Yazıdaki görüşler yazar(lar)ı aittir, Yayın Komitesi'ni hiçbir koşulda bağlamaz. • Görüş ve inceleme yazıları dört A4 (en fazla 1.200 kelime), araştırma makaleleri ise sekiz A4 (en fazla 2.400 kelime) sayfasından uzun olmamalıdır. Yayın Komitesi, belirtilenden daha uzun yazılarda, yazara başvurarak kısaltma isteyebilir ya da yazarın onayını alarak kısaltma yapabilir. • Yazıların içeriklerine ilişkin ortalama 150 kelimelik özet, yazıyla birlikte gönderilmelidir. • Görsel malzeme, renkli baskılar, yüksek kontrastlı siyah-beyaz fotoğraflar, diyalor olabileceği gibi, dijital ortamda da (TIFF/JPEG/EPS formatında, eni 15 cm, en az 300 dpi çözünürlükte) gönderilebilir. Renkli fotokopiler zorunlu olmadıkça kullanılmaz. Görsel malzemeler yazıyla birlikte gönderilmelidir. Gönderilen görsel malzemelerle ilgili telif hakkı konusu yazarın sorumluluğundadır. Görsel malzemelerde, fotoğrafçı adının ya da alındığı kaynağın gösterilmesi gereklidir. • Notlar dipnot ya da sonnot biçiminde; internet kaynakları izlenme tarihi ile birlikte verilmelidir. Kaynak gösteriminde kullanılacak yöntem aşağıdaki gibidir: » Tankut, G. 1992, "Ankara'nın İmar Hareketlerinde Öncü Rolü", **Ankara Konuşmaları**, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, Ankara, ss.103-118.

MİMARLAR ODASI ŞUBELERİ

Adana	+90.322.454 17 95	www.adanamimod.org
Antalya	+90.242.237 86 92	www.antmimod.org.tr
Ankara	+90.312.417 88 65	www.mimarlarodasiankara.org
Balıkesir	+90.266.245 40 01	www.balmim.org
Bursa	+90.224.453 56 00	www.buramimod.org.tr
Çanakkale	+90.286.212 21 01	canakkale@mimarlarodasi.org.tr
Denizli	+90.258.263 21 46	denizli@mimarlarodasi.org.tr
Diyarbakır	+90.412.223 25 42	www.mimarlarodasi diyarbakir.org
Elazığ	+90.424.234 20 00	www.elazigmimar.org
Eskişehir	+90.222.231 72 13	eskisehir@mimarlarodasi.org.tr
Gaziantep	+90.342.220 69 46	gaziantep@mimarlarodasi.org.tr
Giresun	+90.454.216 92 43	www.giresunmimar.org
Hatay	+90.326.216 81 81	hatay@mimarlarodasi.org.tr
İstanbul	+90.212.227 69 10	www.mimarist.org
İzmir	+90.332.421 89 95	www.izmimod.org.tr
Kayseri	+90.352.222 86 95	www.kaymimod.org
Kocaeli	+90.262.322 50 33	kocaeli@mimarlarodasi.org.tr
Konya	+90.332.353 47 17	konyamimod.org.tr
Malatya	+90.422.324 77 88	malatya@mimarlarodasi.org.tr
Mersin	+90.324.327 99 33	www.mersinmimod.org.tr
Muğla	+90.252.214 03 08	muqla@mo.org.tr
Ordu	+90.462.214 03 53	ordu@mimarlarodasi.org.tr
Samsun	+90.362.231 15 70	www.mimarsamsun.org
Trabzon	+90.462.321 17 97	www.mimarlarodasitrabzon.org
Van	+90.432.214 10 58	van@mimarlarodasi.org.tr

mimarlık müzesine doğru adım adım

2004'de 50. yılını kutladığımız Mimarlar Odası'nın, Aralık ayında yapılan 50. Yıl Buluşması kapsamında 'Etnografik Ürünler Sergisi' hazırlandı. Sergiyi amacımıza yönelik bir araç olarak kullanarak, bugüne kadar Oda'ya bağışlanan ya da kişisel arşivlerde bulunan obje, fotoğraf, proje ve benzeri ürünleri biraraya getirdik. Sergiye birçok katkı ve katılım oldu.

MİMARLIK'ta yer alan 'ayraç'larda, bu nesnelere / belgeleri birer birer tanıtıyoruz. Ayraçları biriktirerek mimarlık müzesinin her bir parçasının katalog bilgilerinin sizde de olmasını sağlayabilirsiniz.

Herkesi, müzenin oluşumuna katkı vermek üzere,

elinde bulunan değerli nesnelere

Oda'ya getirmeye davet ediyoruz.

Nesnelerimiz çoğaldıkça, onları bu ayraçlarda **mimarlık müzesine doğru adım adım** tanıtacağız.

Bekliyoruz ...

İletişim için:
yayin@mo.org.tr

- 2 İNGİLİZCE ÖZET / ENGLISH SUMMARY
4 MİMARLIK DÜNYASINDAN

MİMARLIK GÜNDEM

- 10 • Seçmenin Kritik Tercih: "Daha Çok Demokrasi" mi, "Daha Çok Proje" mi? / İlelal Dinçer
• 'Çılgın Projeler' ve Akıl Tutulması / Eyüp Muhcu

GÜNCEL

- 14 RIBA'nın 2025 Yılına Yönelik Araştırması: MİMARLAR İÇİN GELECEK?

YARIŞMA

- 18 Troya Müzesi

YARIŞMA DEĞERLENDİRME

- 25 "Biz Troya'nın Neresindeyiz": Troya Müzesi Yarışması Üzerine Bir Değerlendirme / Namık Erkal
Troya Müzesi Mimari Proje Yarışması Kolokyum Notları / Derleyen: Özge Şahin İmamoğlu

KIRDAN / KENTTEN

- 30 Suriye Sınırında Bir Köy: Çıldıroba / Sıdıka Bebekoğlu

OKURLARDAN

- 31 Siena ve Pallo / Feride Pınar Arabacıoğlu, Burçin Cem Arabacıoğlu

KENTLEŞME

- 35 Şark Şehrinin Uyanışı: Nakş-ı Cihan Meydanı'nın İnşası ve Şehircilikte İsfahan Ekolu / Hossein Sadri

ODA TARİHİNDEN: Toplumcu Mimarlar Fikir Kulübü ve Demirtaş Ceyhan

YARIŞMA: Troya Müzesi, 1. Ödül

MİMARLIK TARİHİ

- 40 Hazine-i Evrak Binası ve Batılılaşma / Didem Boyacıoğlu

MİMARİ TASARIM

- 44 "Spor Sosyal Ortamı" Olarak Stadyumlar / Adnan Aksu

KIRSAL YERLEŞİMLER

- 50 Özel Bir Doğa Parçasında Özgün Bir Yaşam Çevresi: Şavşat Gürcü Köylerinde Kırsal Mimarlık ve Konut Kültürü / Mine Baran

ODA TARİHİNDEN

- 57 Toplumcu Mimarlar Fikir Kulübü ve Demirtaş Ceyhan / Çetin Ünalın

ÇEVRE DUYARLI MİMARLIK

- 60 Mimari Tasarımda İklim Çözümleme: İstanbul Üzerine Bir Deneme / Nilgün Sultan Yüceser

CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIĞI

- 66 Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları / F. Nurşen Kul

YAYIN DEĞERLENDİRME

- 72 • Türkiye'de Mimarlığın "Meslekleşme" Tarihi Üzerine Temel Bir Çalışma / Arif Sentek
• Kentsel Tasarım İçin Yeni Bir Yaklaşım / Ruşen Keleş

YAYIN

- 76 2010 Ulusal Mimarlık Ödülleri: Yapılar, Projeler, Fikirler / N. Müge Cengizkan

78 YAYINLAR

MEA ARCHITECTURA MEA CULPA

- 80 Sultanahmet Camii ve Türkiye Üzerine / Gürhan Tümer

“Spor Sosyal Ortamı” Olarak Stadyumlar

Adnan Aksu*

Antik Yunan'dan günümüze “devasa tiyatrolar” olarak kentsel kamusal alandaki yerini alan stadyumlar, sadece spor değil diğer birçok gösteri etkinliği için de eşsiz mekânlar sunuyorlar. Yazar, stadyumların gelecekte üstleneceği olası yeniliklerin ve kavramsal gelişiminin, sosyal eğilimler, teknolojik gelişmeler ve çevrebilimsel yaklaşımlarla desteklenmesi gerektiğini söylüyor.

1. Bale'ye göre spor olarak kabul edilen etkinlikler “beden kültürel trialektik” kavramını oluşturmada ve birbirinden amaçlarına, kurallarına ve mekân kullanımlarına göre bu üç önemli noktada ayrışmaktadır. Bkz. Bale, 1994. 2. Stadyumlara biçimsel ve işlevsel özelliklerine göre bakıldığında, Sheard, tarihsel süreçte birbirini izleyen dört kuşakta irdelenmektedir. Antik Yunan'dan 19. yüzyıl ortalarına kadar olanları 1. kuşak, 1937 yılında ilk kez bir spor karşılaşmasının televizyondan canlı yayınlanmasından sonra yapılmış olanları 2. kuşak ve günümüz eğlence ve tüketim aracı olan stadyumları 3. kuşak olarak nitelenebilir. Gelecekteyse 4. kuşak stadyumların teknolojik nitelikleri ve çevre-bilimle ilgili duyarlılıklarıyla belirginleşeceğini öngörmektedir. Bkz. Sheard, 2005.

Stadyumlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de barındırdıkları spor ve diğer çeşitli etkinlikler dolayısıyla toplumsal yaşamın merkezinde yer almaktadır. Yapısal büyüklükleriyle kentsel peyzaja egemen konumları kentin fiziksel ve zihinsel haritasında referans oluşturmaktadır. Kitlesele kullanımları dolayısıyla bir yandan kentsel altyapı ve donatının zorlu bileşeni olurken, diğer yandan kent peyzajının kimliğini ve niteliğini belirler. Bu nitelikleriyle diğer tüm spor yapılarından ayrılan stadyumlar, kentsel dönüşüm ve gelişimin odağı ve itici gücüdürler. Her dönemde gündelik yaşamın bir parçası olan bu yapılar, spora yönelik işlevsel beklentilerin yanı sıra sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel erke yönelik simgesel anlamlarıyla da öne çıkarlar.

Aynı zamanda, evrensel olarak spora gösterilen ilginin boyutu ve tüketime yönelik potansiyeli, siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan devletlerin ve küresel sermayenin iştahını kabartmaktadır. Bir yandan sömürü aracı olarak olumsuz bir içerik sunarken, diğer yandan ülkeler ve kültürler/alt kültürler arasında paylaşımı ve iletişimi kuran ortak değerler üretebilmektedir. İnsanlık adına kolektif bilincin bileşenlerinden birisi olma olasılığıyla, evrensel mimarinin yaygın bir ögesi olma özelliği, spor yapılarının önemini artırmaktadır.

Bu nedenlerle stadyumların “spor sosyal ortamları”nı oluşturmaktaki güçlü potansiyeli gerek yöneticiler, spor kuruluşları ve yatırımcılar, gerek mimarlar ve yapı-

yı elde etme sürecindeki tüm sorumlular tarafından içtenlikle benimsenmeli ve önemsenmelidir. Mimarlık pratiğinin eşsiz bir alanı olan stadyumların önemine yaraşır yoğunlukta mimarlık gündemine taşınması yanında, çok geniş ve kapsamlı bir görüş açısıyla değerlendirilmesi bir gerekliliktir.

Hakkında üretilecek kararlarda, öncelikle stadyumun kent ve kentli için ne anlam içerdiği belirlenmelidir. Stadyum ilk algı olarak sporu çağrıştırmakta, spor etkinliklerinin, özellikle de futbol karşılaşmalarının yapıldığı alan / arena olarak algılanmaktadır. Ancak spor için tek bir tanımdan söz etmek olası değildir. “Spor” kavramı birbiriyle çelişen karmaşık anlamları barındırmaktadır. Bu nedenle, bu yazıda yalınlaştırılmış bir tanım kullanılması benimsenmiştir.

GÖSTERİ ORTAMI OLARAK STADYUMLAR

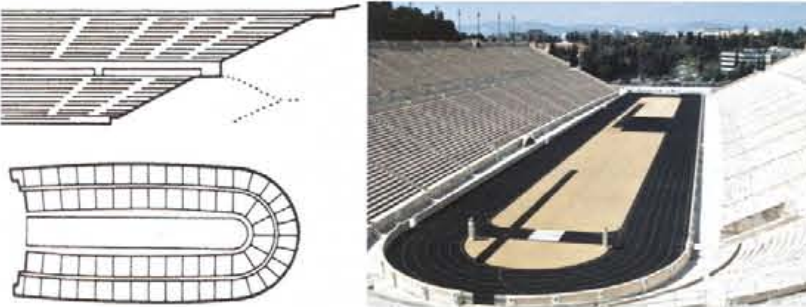
Spor, beden kültürüne yönelik tüm etkinliklere, beklentilere ve temel amaçlara ilişkin olarak yüklenen anlamlarla tanımlanmaktadır. Beden kültürünün olası bileşenleri “beden eğitimi”, “oyun” ve “gösteri / yarışma sporu” olmak üzere başlıca üç başlıkta ele alınmaktadır.¹ Stadyumlar bağlamında ele alındığında, sporun diğer iki bileşeni gözardı edilerek, “gösteri etkinliği” olarak anlamlandırılmaktadır. Gösteri başlı başına amaç olmakta ve spor eyleminin içeriğini bütünüyle araçsallaştırmaktadır.

Bu yazıda stadyumlar, gündelik yaşam pratikleri bağlamında irdelenmiştir. Dolayısıyla, stadyumların anlamsal dönüşümü 1. Antik Yunan Dönemi, 2. Roma Dönemi, 3. Orta Çağ (kilisenin etkisi), 4. Modernizmin Etkisi ve 5. 21. Yüzyıl, olarak belirginleşen dönemlerde ele alınmıştır.²

Günümüzdeki tüm spor sahalarının öncül örnekleri, Antik Yunan stadyumları ve hipodromlarıdır. Bu yapılarda MÖ 8. yüzyıldan başlayarak kabileler arasında barışı ve dostluğu pekiştirmek amacıyla olimpik oyunlar ve diğer spor etkinlikleri düzenlenmektedir. Bu yapılar sadece spor değil diğer çeşitli toplanma ve gösteri etkinlikleri için de kullanıldığından, kentsel ve kamusal yaşamın odağı olmuşlardır. (Resim 1)

Antik Yunan'daki barışçıl amaçlı etkinlikler için kullanılan stadyumlardan farklı olarak Roma İmparatorları kendi güçlerinin göstergesi olarak Colosseum gibi, daha görkemli yapılar yaptırmış, köleleri hayvanlarla ve gladyatörlerle dövüştürerek halka izletmişlerdir. (Resim 2) Değişen yönetim anlayışı ve düşünce sistemiyle birlikte bu gösteri alanlarının amacı da dönüşüme uğramıştır. Antik dönemdeki öncülleri ile biçimsel ben-

Adnan Aksu
Dr., Mimar

1. Olimpia-Greece'de U tipi Stadyum, MÖ 331

2. Kolezyum, MS 80, Roma

3. Ortaçağda Spor Ortamları

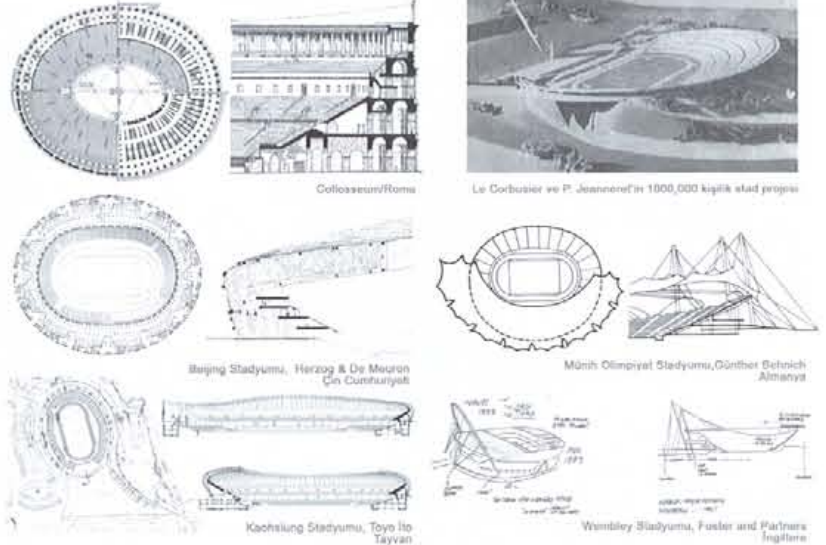
zerliğine karşı işlevsel içerikleri farklılaşmıştır. İktidar erkinin ifade aracı olması nedeniyle topografyadan koparılmış, katlar eklenerek anıtsallığı artırılmış ve tek yapı görünümünü kazanmış stadyumların tasarlanmasına neden olmuştur. Gösteri amaçlı sporun yarattığı dramatik etki, spor ve tiyatroyu birbirine yaklaştırmıştır.

Avrupa'da dinin ve kilisenin yönetime egemen olması ve gündelik yaşamı örgütlemesi geçici olarak gösteri etkinliklerine yaklaşımı değiştirmiştir. MS 5. yüzyıldan başlayarak uzun süre stadyum ve benzeri yeni gösteri yapısı inşa edilmemiştir. Bu dönemde anıtsallık ve simgesellik kiliseler üzerinde odaklanmıştır. İktidarın ve egemen sınıfın erki dinsel öğretilere temellenirken, toplumsal değerler ve yaşantı dini yapıların içinde ve etrafında örgütlenmeye başlamıştır. Antik Yunan'da ve Roma'daki anıtsal stadyumlar yerine anıtsal kiliseler inşa edilmeye başlanmıştır. Spor etkinlikleri ve eğlenceye yönelik gösteriler açık alanlarda ve meydanlarda düzenlenmiştir. (Resim 3) Bu süreç kilisenin ve dinsel öğretinin etkisini yitirdiği 19. yüzyıla kadar sürmüştür.

İlk modern stadyum yaklaşık 150 yıl önce Viktoryan İngilteresi'nde yapılmıştır. 19. yüzyıldan başlayarak stadyumlara yeni bir bakış açısıyla yaklaşımıştır. Modernizmin etkisiyle mimarlık araçsallaşmakta ve stadyumlar da geçmişte olduğu gibi yeniden ideolojik bir içerik kazanmaktadır. Modern gündelik yaşamın asal unsuru ve "büyük" kamusal yapılardan olan stadyumlar, doğal olarak mimarlığın tüm tartışma alanlarıyla, ideolojik ve tasarımsal içerikleriyle ve yapısal olanaklarıyla sıkı sıkıya ilişkilendirilmektedir.

Modern stadyumların tasarımında futbol başta olmak üzere sporların uluslararası standartlarının getirdiği kısıtlar belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle, stadyum tipolojisinin başlangıcından bugüne belirgin bir evrimden söz edilememektedir. (Resim 4) Öncülleriyle biçimsel benzerliği sürmesine karşın, özellikle son 10 yıldır imge, malzeme, teknoloji, konfor, güvenlik ve benzeri nitelikleriyle hızla gelişmekte ve değişmekte olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, kent peyzajına büyüklükleriyle egemen olan stadyumlar günümüzde sosyo-kültürel ve sosyo ekonomik politikaların etkin araçları olarak önem kazanmaktadır.

Günümüzde spor, ulusların evrensel boyutta tanıtım işlevi yanında, toplumsal kenetlenme ve toplumu ortak bir amaca / ülkeye yönlendirmekte önemli bir araç olarak görülmektedir. Sheard sporun kurallara bağlandığı ve profesyonelleştiği son 150 yılda popülerliğinin göz kamaştırıcı biçimde artmasının nedenini kırsal alan-

4. Stadyumlarda biçimsel benzeşimler

lardan kente göçlerin sonuçlarından biri olarak belirtmektedir.³ Uluslar, devletler ve bireylerin spora ekonomik, politik, siyasal, sosyal ve hatta dinsel anlamlar yüklediği bilinmektedir. Bu bağlamda toplumsal gururun ve düşlerin temsili olan stadyumlar ve spor insanların yaşamlarını değiştirebilme gücüne sahip olmaktadır. Bu nedenle kentlerde stadyum yapımına önem ve öncelik verilmesi toplumsal destek bulmaktadır. Akılcı bir yönlendirmeye etkili kentsel planlama aracına dönüşürebilmektedir.⁴

Stadyumlar kentin spor ve serbest zaman etkinlikleriyle ekonomik gelişimi için odak oluşturan vazgeçilmez değerli parçaları olmaktadır. Çalışma süreleri giderek kısalmakta, serbest zaman ise artmaktadır. Kentlerde serbest zaman etkinlikleri için yeni programlar geliştirilmekte ve eğlence mekânları çeşitlenmektedir. Stadyumlar da artık amaç haline gelen serbest zaman etkinliklerine hizmet eden "sahneler" olarak görülmektedir. (Resim 5)

5. Grand Stade du Havre, Fransa, Mimar: SCAU

3. Sheard, 2005.
4. Bağımsızlığını kazanan veya yeni kurulmakta olan devletlerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında Ankara'da olduğu gibi, ilk inşa ettikleri yapılardan birisi genellikle stadyum olmaktadır.

6. Fenerbahçe Şükrü Saraçoğlu Stadyumu, İstanbul, Mimarı: Azaksu

7. Oita Stadyumu, Japonya, Mimarı: Kisho Kurokawa

5. 1985 yılında Brüksel Heysel Stadyumu'nda 39 kişi, 1989'da Sheffield Hillsborough Stadyumu'nda 95 kişi stadyum kazalarında öldü. 1990'da İngiliz Hükümeti tarafından Lord Justice Taylor'a hazırlanan rapor, stadyum güvenliğinin sağlanması için önce İngiltere'de sonra tüm Avrupa ve dünyada uygulamaya kondu. Sadece İngiltere'de dört yıl içinde rapordaki öneriler doğrultusunda stadyum güvenliği için 800 milyon pound harcama yapıldı. (Hihham, 2005, s.208)

Teknolojik gelişmeler stadyumların kullanım ve kullanıcı niteliklerini yükseltmektedir. Dolayısıyla artan kullanım çeşitliliği, tüm yıla, mevsimlere ve günün her saatinde yayılan sürekli kullanım olanakları, çok çeşitli kullanıcılar için çekim gücü oluşturmaktadır. Her yaş grubundan seyirciler spor gösterilerini izlemektedir. Spor gösterileri sadece erkeklerin değil kadınların da gözde etkinliği olarak ilgi çekmektedir. Konfor koşullarının iyileşmesi yüksek gelir gurubundan seyircilerin de stadyumlara gelmesini sağlamaktadır. (Resim 6) Bu bağlamda spor yapılarının özellikle stadyumların ticari niteliği yükselirken sosyal sorumluluk alanı da genişlemektedir.

Stadyumlar ve spor salonları arasındaki biçim ve boyut farkı giderek kapanmaktadır. (Resim 7) Atletizm sporunun arzulan sayıda seyirci toplayamaması nedeniyle, özellikle olimpiyat oyunlarında kullanılma hedefi olmayan stadyumlarda, atletizm pistinden vazgeçilmesi, stadyumların ölçeğini küçültmektedir. Böylece seyirci oyun alanına yaklaşmakta, seyirin niteliği artmakta, yapı küçülmektedir.

Bu gelişme stadyumlara yeni programlar yüklenmesine olanak tanırken yapının biçimi üzerinde de etkili olmaktadır. Yapım teknolojisindeki gelişmeler sonucu kapanıp açılabilir üst örtüler (Resim 8) ve taşınabilir / hareket edebilir sahaların yapım kolaylığı (Resim 9) ve

8. Fenerbahçe Şükrü Saraçoğlu Stadyumu, İstanbul, Mimarı: Azaksu

9. Sapporo Dome Stadyumu, Japonya, Mimarı: Hiroshi Hara

10. Olimpiyat Stadyumu, Beijing, Mimarı: Herzog de Meuron

11. Allianz Arena, Münih, Mimarı: Herzog de Meuron

makul maliyeti tasarımcılara stadyum imgesi tasarımında yaratıcılıklarını sergilemekte daha geniş olanaklar sunmaktadır. Stadyumlara yeni eklenen programların gelir artırıcı özellikleri yapının elde edilme maliyetindeki artışı kabul edilebilir kılmaktadır. Dolayısıyla "spor endüstrisi" tüm dünyada günden güne büyümekte ve gelişmektedir.

Stadyumların kullanım yoğunluğunun ve seyirci sayısının artması özellikle kalabalıkların sağlıklı kontrol edilmesi için yeni yöntem ve teknolojiler geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle Avrupa'da yaşanan bazı trajik olaylar⁵ ve gelişen sosyal sorumluluk anlayışları, stadyumların konfor ve güvenlik unsurlarının geliştirilmesini hızlandırmıştır. Yapıya ve etkinliklere erişim, giriş-çıkış düzenlemeleri, bilet uygulamaları, otomasyon ve bilgi sistemleri ile teknik pazarlama, yatırımcıların, yöneticilerin ve izleyicilerin gereksinimlerine özgü koşullara göre uyarlanmaktadır. Dolayısıyla, stadyumlar bir yandan karma kullanıma en uygun, diğer yandan kalabalıklar için düzenlenen etkinliklere en elverişli ortamlar haline gelmektedir.

Gösteri / yarışma sporları genellikle yerel özellikler taşımayan evrensel etkinliklerdir. Dolayısıyla 21. yüzyılda

sporun dünyanın ilk gerçek "küresel kültürü" haline geldiğine ve dünyayı "küresel köye" dönüştüren en belirgin unsur olduğuna inanılmaktadır. Modern sporların oyun kuralları, mekânsal standartları, işletme zorunlulukları, spor yapısı mimarlığını evrensel hale getirmektedir. Benzer tasarımsal nitelikleriyle öne çıkan spor yapıları bu kültürün simgeleri olarak ortamdaki yerini almaktadır.® (Resim 10-11)

OLASI GELECEK VE STADYUMLAR

Özellikle biçimsel evriminde belirgin dönüşümler yaşamamasına rağmen son 10 yıldaki hızlı gelişen değişimler dikkate alındığında, stadyumların geleceğine ilişkin kestirimlerde bulunmak güçleşmektedir. Ancak, stadyumların geleceğine "sosyal eğilimlerin", "teknolojik gelişmelerin" ve "çevrebilimsel yaklaşımların" yön vereceği, dolayısıyla spor etkinliklerinin, spor malzemelerinin, ekipmanlarının ve spor yapılarının işlevsel ve biçimsel değişimi üzerinde etkili olacağı öngörülmektedir.

Sosyal Eğilimler

Sosyal eğilimlerin en belirleyici ögesi olarak tüketim kültürü öne çıkmaktadır. Bu bağlamda spor, eğlence ve bunların sahnesi olarak stadyumlar küresel sermayenin en önemli gelir kaynaklarından sayılabilir. Bu alanda kullanılan ekipman ve yapı malzemeleri üretiminin dünya genelinde belli başlı firmalar tekelinde olması, toplumların eğilimlerinin yönlendirilmesi bağlamında küresel ölçekte meta olarak spor ve eğlence sektörünü öne çıkarmaktadır. (Resim 12)

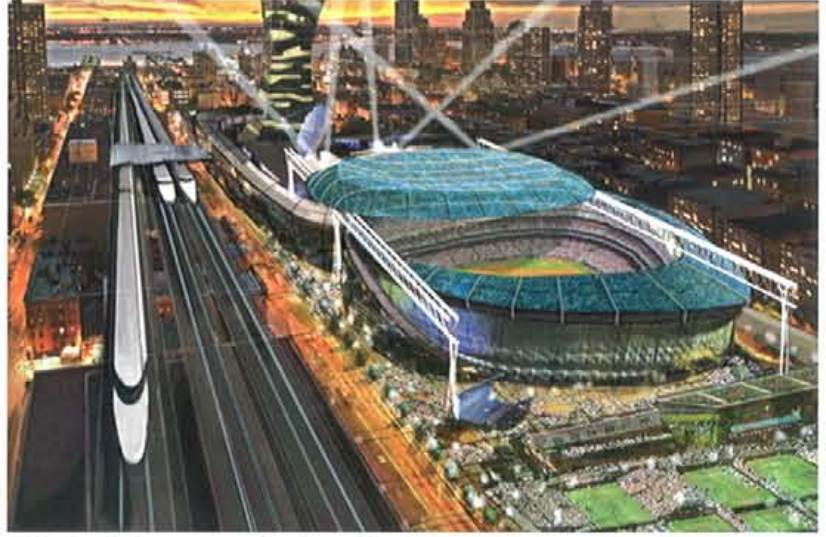
Ticari kültürün herşeyin önüne geçmesi, imge üretimi de tüketim nesnesi olarak araçsallaştırmaktadır. Buna paralel olarak günümüzdeki siyasi iktidarlar yaratılan bu etkin imgeleri egemenlikleri için araç olarak kullanılmaktadırlar. Geçmişte barışın sağlanması için düzenlenen etkinliklere sahne ve sosyal eşitliğin önemsendiği ortamlar olarak öne çıkan stadyumlar giderek bu sivil görünümünden uzaklaşmış, sınıf ayrımlarının oldukça net hissedildiği ortamlara dönüşmüştür. Eğer doğru değerlendirilemezse bu yönelimin etkinliğini sürdüreceği kesindir. Sosyal politikaların yaygınlaşması durumunda kentlerdeki tüm "büyük" kamusal yapılarda olduğu gibi, stadyum yapıları da, bir yandan karma kullanımı destekleyen programları, mimari imgeleri ve kent peyzajındaki etkin konumlarıyla gündelik yaşamın merkezi konumuna giderek daha fazla yerleşecektir. (Resim 13) Bu süreçte ulaşım için toplu taşıma araçlarının (metro, hafif raylı sistem, otobüs vb.) kullanımı ve otoparklar yerine serbest zaman etkinlik alanlarının çoğaltılması inancı yaygınlaşmaktadır.

Teknolojik Gelişmeler

Yapı teknolojisi ve dijital teknolojiye bağlı gelişmeler stadyumun biçimlenmesinde ve işlevinde belirgin dönüşümlere neden olmaktadır. Kullanılabilen yeni malzemeler ve yapı teknikleri tasarım ve üretim ortamına geniş ve etkili bir deney alanı sunmaktadır. (Resim 14) Katlanabilir oturma birimleri ve bölünebilir etkinlik alanları ile yaratılan esnek ve çeşitlenebilir kullanım olanakları, asma-germe sistemler, açılır-kapanır çatılar, oyun alanının hareketli yapılabilmesi, yapı çeperlerinde kullanılan çift katmanlı ve organik yüzeyler, aydınlatma ve ik-

12. Moses Mabhida Stadyumu, Durban, Mimarı: Gerkan, Marg and Partners

13. Yankees Stadyumu, New York, Mimarı: HOK Sport's

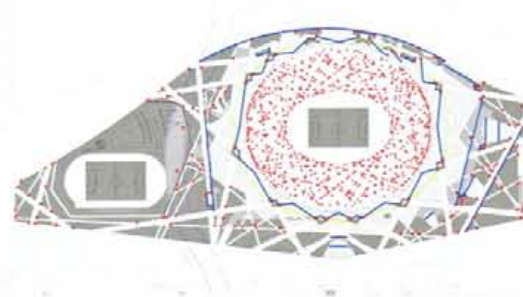
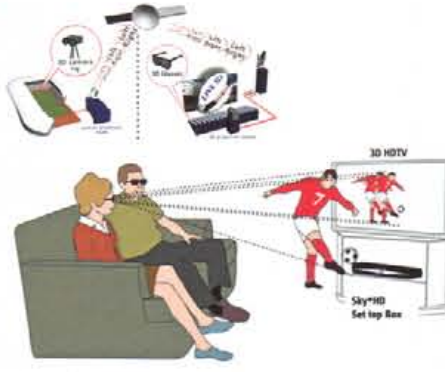
14. Braga Stadyumu, Portekiz, Mimarı: Eduardo Souto de Moura

6. Barghchi, 2009, ss.460-465.

15. Stadyumlar için üç boyutlu görüntü sistemi

Yağmur Suyu Geri Dönüşüm Sistemi

- Yağmur suyu boru hattı ile 6 rezervuarda toplanır. (58.000 m³ depolama alanı)
- Yağmur suyu bitki sulama, tuvalet su ihtiyacı ve yangın söndürmede kullanılmak üzere depolanır.
- Çatıda Yağmur Suyu Toplama Sistemi ile yağmur suyu filtreleme ve temizleme işlemleri ile havalandırma sisteminde kullanılabilir.
- Kullanılmış tüm su geri dönüştürülebilir.
- Su ihtiyacının %70'inin giderildiği dünyanın en büyük sistemidir.

16. Yağmur suyu geri dönüşüm sistemi, Beijing Olimpiyat Stadyumu, Mimarı: Herzog de Neuron

17. Güneş enerjisi kullanımı, Kaohsiung Stadyumu, Tayvan, Mimarı: Toyo Ito

18. Dijital ortam

limlendirme yöntemleri gibi gelişmeler çağımızın ve geleceğin en teknolojik yapıları arasında stadyumları öne çıkaracaktır.

Aynı zamanda, televizyon başta olmak üzere kitle iletişim araçları yayınları ile spor etkinliklerinin popüleritesini artırırken, izleneyi evlere ve salonlara taşımaktadır. Bu yayınlar göreceli olarak izlencenin ücretsizleşmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla gösteriyi stadyumda izlemenin ücreti artmaktadır. Bu durum, etkinliklerin izlenme ortamları olarak stadyumların tercih edilmesi için konfor ve hizmet sunumunda niteliğin geliştirilmesi

zorunluluğunu da doğurmaktadır. Artan mekânsal kalite ve servis hizmeti yanında stadyumlara yerleştirilen ve teknolojik gelişmelerle giderek büyüyen geniş ekran skorboardlar seyir ortamına sinema salonu niteliği kazandırmaktadır. Etkinliğin gerçekleştirildiği yapı aynı zamanda televizyon ve internet aracılığıyla tüm dünyaya sunulan bir gösterinin "sahnesi" olarak tasarlanmaktadır. Stadyumda etkinliği örneğin 50 bin kişi izlerken dünyada 50 milyon ve çok daha fazla kişi izleyebilmektedir. Naklen yayın teknolojilerinin gelişmesiyle, gerek stadyumdaki izleyicilere, gerekse yayınların erişimi olan ortamlara etkinliğin görüntüleri, kurgulanmış ve/veya izleyenlerin kurgulamasına olanak verecek biçimde ulaştırılmasının sağlanacağı, böylelikle spor ortamının bir film stüdyosu niteliğine bürüneceği öngörülmektedir. (Resim 15)

Çevrebilimsel Yaklaşımlar

Günümüzde dünya genelindeki duyarlılıklara paralel olarak stadyumlar da çevrebilimsel özellikleriyle değerlendirilmekte ve eleştirilmektedir. Sürdürülebilirlik ve ekonomi yeni nesil stadyumların en belirgin tasarım kriterleri olarak belirginleşmektedir. Bu bağlamda araştırmalar ve uygulamalar özenli ve özellikli mimari tasarımlar ile kaynakları tüketen değil, kaynak üretme potansiyeli taşıyan yapıların planlama, tasarım ve yapım nitelikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Stadyumlar enerji üretimi, fotovoltaik panellerin etkili kullanımıyla cephe ve çatıda yapının kendi gereksindiği enerjiyi ve fazlasını üretme, yağmur suyu toplama / sulamada kullanma ve yapıda değerlendirme, katı atıkların toplanarak değerlendirilmesi, biçilen çimlerin organik atık olarak kullanılması, çevreye zarar vermeyen yapı malzemeleri seçimi, inşaat atıklarının en aza indirgenmesi, karbon salınımının minimuma düşürülmesi ve benzeri özellikleriyle sadece meslek gruplarının değil sivil toplum kuruluşlarının da ilgi odağı olmaktadır. (Resim 16,17)

SONUÇ VE ÇIKARIMLAR

Simon Kuper'in aynı adlı kitabında belirttiği "Futbol asla sadece futbol değildir" deyişini benimseyen bakış açısıyla, stadyumların da sadece stadyum olarak değil, sosyal, kültürel, eğitimsel, eğlenceye dönük, ekonomik ve siyasal amaçların sergilendiği ortamlar olarak algılanması gerekmektedir. Bu bağlamda geçmişte olduğu gibi bugün de, "Stadyumlar aslında devasa tiyatrolardır" görüşü desteklenmelidir. Ancak bu yaklaşım bağlamında stadyumlar hak ettiği kentsel kamusal değeri kazanır, karar vericiler ve tasarımcılar tarafından önemle ve özenle ele alınır.

Bu yazı kapsamında tartışılan konular bağlamında gelecekte stadyumların sanallıkla gerçeklik arasında konumlanarak çeşitli izlenelere ve spor etkinliklerine atmosfer sunmayı sürdüreceği öngörüsü gerçekçi gözükmektedir. (Resim 18) Sinema ve televizyon alanındaki gelişmeler gösterinin içeriğinde ve sunumunda belirleyici olmaktadır. Daha şimdiden tüm dünyada yaygınlaşmaya başlayan televizyondan üç boyutlu naklen yayın 2011 yılı başında Türkiye'de de gerçekleştirilebilmiştir.

Paylaşılabilir değerler yaratmakta araç ve toplumsal bir olgu olarak gelişen bu atmosferin "spor sosyal ortamı"

kavramıyla tanımlanması ve bu yaklaşımla kurgulanması uygun olacaktır. Gelecekte stadyumlar kentlinin çeşitli gündelik yaşam pratiklerini günün koşullarında yeniden üretmesinin başlıca ortamı olacaktır. Bu bağlamda stadyum başta olmak üzere spor yapılarını araçsallaştırarak kentsel tasarım, yeniden tasarım, dönüşürme, soylulaştırma ve benzeri başlıklar altında kurgulanan süreçleri "spor eksenli kentsel dönüşüm" eğilimleri olarak nitelenebilmektedir.

Kentlerde spor sosyal ortamı zenginleştikçe spor eksenli kentsel dönüşüm yaklaşımları güçlenecek, başlıca mimarlık ve/veya kentsel peyzaj ve peyzaj şehirciliği mesleki pratikleri olarak önemi artacaktır. Bu nedenle, çoğu kez eğlence dinlenme etkinlikleri içerisinde sıkışık kalan sporun gerek biyolojik bir işlev, gerekse kültürel bir olgu olarak düşünülmesi ve kültürün morfolojisine uygulanan bilimsel düşünce araçlarıyla ele alınarak kavramsal gelişiminin desteklenmesi gerekir. Dolayısıyla kamusal büyük ölçekli yapıların elde edilmesinde çok disiplinli çalışma gruplarının ve yarışma yönteminin benimsenmesi stadyumlar için de kaçınılmaz bir zorunluluktur. Mimarlığın artan ve çeşitlenen içerikleri tasarımcılara yaratıcı yaklaşımlar için esin kaynakları sunarken, mimarlığın ve kent peyzajının değişen görünümü de spor yapıları üzerinden irdelenebilir. ❖

KAYNAKLAR

2008, *The Architectural Review*, sayı: Temmuz 2008, s.40.

Bale, J. 1994, *Landscapes of Modern Sport (Sport, Politics and Culture)*, Leicester University Press, Londra, s.6.

Barghchi, M. 2009, "Sports Facilities Development and Urban Generation", *Journal of Social Sciences*, sayı:5(4), Malezya, ss.460-465.

Davidson, C. 2006, *Tracing Eisenman Peter Eisenman Complete Works*, Rizoli International Publications, ABD, s.371.

Dunne, F. 2011, *Football Stadiums Technical Recommendations and Requirements*, 4. Baskı, FIFA Production, s.29.

Higham, J. 2005, *Sport Tourism Destinations: Issues, Opportunities and Analysis*, Elsevier Butterworth-Heinemann Linacre House, Burlington, s.208.

Ilorella, A. 2006, *Stadium Design*, daab gmbh, İspanya, s.83, s.129.

John, G. ve R. Sheard, 1994, "*Stadia -A Design and Development Guide*", Butterworth-Architecture, İngiltere, s.VII.

John, G., R. Sheard ve B. Vickery, 2007, *Stadia: A Design and Development Guide*, 4. Baskı, Architectural Press, Almanya, ss.3-23.

Sheard, R. 2005, *The Stadium- Architecture for The New Global Culture*, Pe-saro Publishing, Sidney.

Sheard, R.K. 2005, *Stadia and Arena through The Ages, Stadia, Arena & Grandstands / Design, Construction and Operation*, (ed.) P. Thompson, J.J.A. Tolloczko ve J.N. Clarke Spon Press, Digital Printing, s.XVIII.

Spampinato, A. 2004, *Stadi del Mondo-Sport&Architettura*, Gribaudo Savigliano, İtalya, ss.406-407.

UEFA, 2010, *UEFA Stadium Infrastructure Regulations*, İsviçre, ss.8-14.

Zhang, L. 2008, *One World One Dream, China's Green Olympics - A Snapshot on New Energy in New China*, Beijing.

URL 1: www.archtracker.com/kaohsiung-stadium-toyo-ito/2009/05/kaohsiungstadium-41/ (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 2: <http://latein.zum.de/feldmann/f4.htm> (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 3: www.fastcompany.com (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 4: www.flickr.com (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 5: <http://dc.about.com/oc/specialeventphotos1/ig/Renaissance-Festival-Photos/jousting1.htm> (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 6: www.heiligenlexikon.de/Biographien/I/ignatius_von_Antiochien.htm (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 7: www.ghananewsnow.com/2010/02/03/sky-3d-football-broadcast-makes-television-history/ (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 8: www.panoramio.com (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 9: www.worldarchitecture.com (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 10: www.scau.com (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 11: www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=509655&page=4 (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 12: www.stuff.co.nz/technology/blogs/connector/3847476/Graphics-Broadcasting-the-World-Cup (Erişim Tarihi: Nisan 2011)

URL 13: www.worldstadiums.com/stadium_menu/architecture/historic_stadiums.shtml (Erişim Tarihi: Nisan 2011)